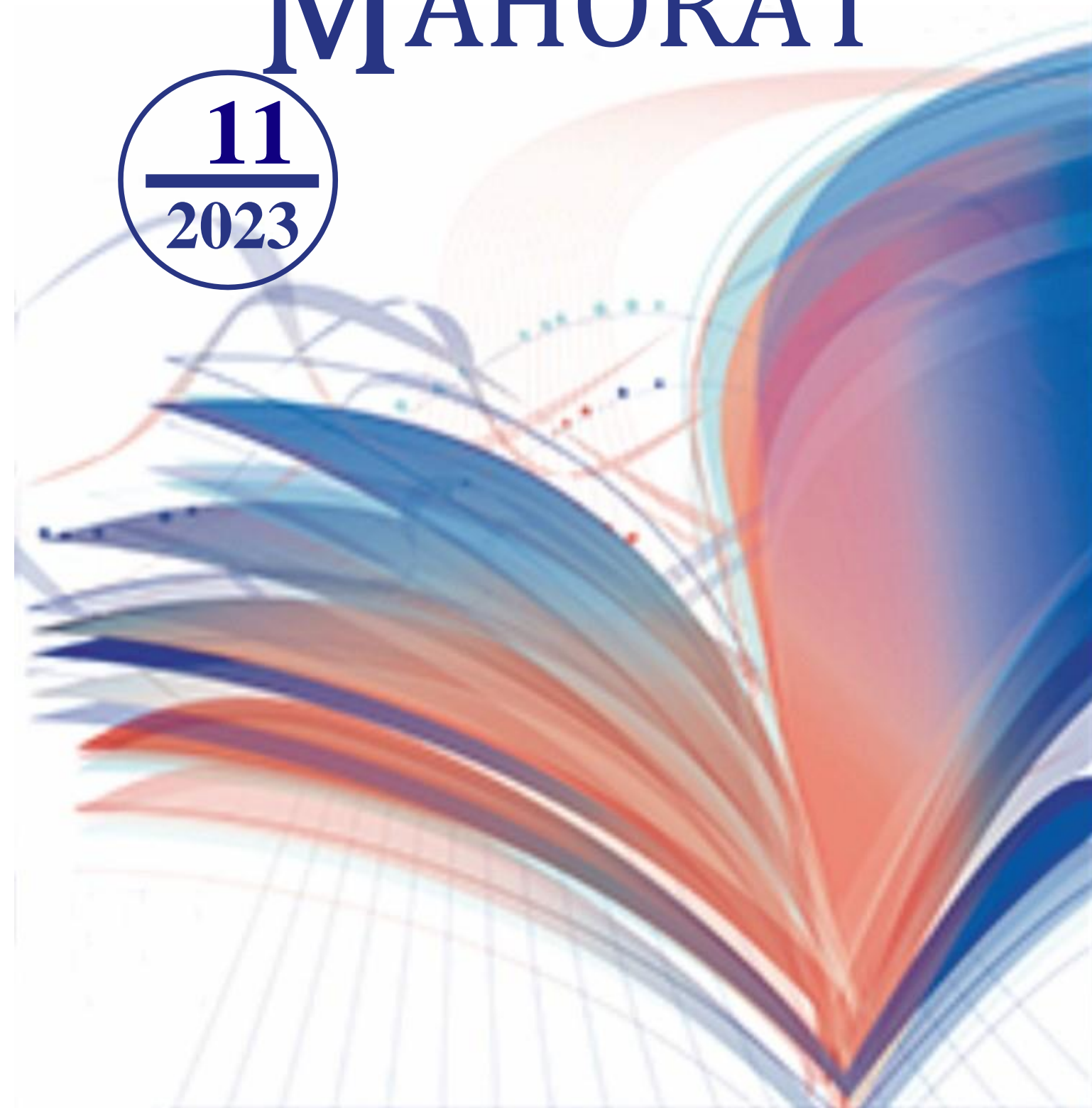

PEDAGOGIK MAHORAT

11
2023

ISSN 2181-6883

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

11-son (2023-yil, dekabr)

Jurnal 2001-yildan chiqa boshlagan

Buxoro – 2023

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal 2023, № 11

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi OAK Rayosatining 2016-yil 29-dekabrda qarori bilan **pedagogika** va **psixologiya** fanlari bo‘yicha dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo‘lgan zaruriiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2001-yilda tashkil etilgan.

Jurnal 1 yilda 12 marta chiqadi.

Jurnal O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2016-yil 22-fevral № 05-072-sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: 200117, O‘zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko‘chasi, 11-uy
Elektron manzil: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

TAHRIR HAY‘ATI:

Bosh muharrir: Adizov Baxtiyor Rahmonovich – pedagogika fanlari doktori, professor

Mas’ul kotib: Sayfullayeva Nigora Zakiraliyevna – pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Begimqulov Uzoqboy Shoyimqulovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Navro‘z-zoda Baxtiyor Nigmatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Mahmudov Mels Hasanovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Ibragimov Xolboy Ibragimovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Rasulov To‘lqin Husenovich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor

Yanakiyeva Yelka Kirilova, pedagogika fanlari doktori, professor (N. Rilski nomidagi Janubiy-G‘arbiy Universitet, Bolgariya)

Andriyenko Yelena Vasilyevna pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Fizika, matematika, axborot va texnologiya ta‘limi instituti, Novosibirsk, Rossiya)

Romm Tatyana Aleksandrovna pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Tarix, gumanitar va ijtimoiy ta‘lim instituti, Novosibirsk, Rossiya)

Chudakova Vera Petrovna, psixologiya fanlari nomzodi (Ukraina pedagogika fanlari milliy akademiyasi, Ukraina)

Hamroyev Alijon Ro‘ziqulovich – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Mahmudova Muyassar, pedagogika fanlari doktori, professor

Kozlov Vladimir Vasilyevich, psixologiya fanlari doktori, professor (Yaroslavl davlat universiteti, Rossiya)

Tadjixodjayev Zokirxo‘ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor

Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor

O‘rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor

Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Mahmudov Nosir Mahmudovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Chariyev Irgash To‘rayevich, pedagogika fanlari doktori, professor

Qiyamov Nishon Sodiqovich, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Shomirzayev Maxmatmurod Xuramovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Ro‘ziyeva Dilnoza Isomjonovna, pedagogika fanlari doktori, professor

Qurbonova Gulnoz Negmatovna, pedagogika fanlari doktori (DSc)

To‘xsanov Qahramon Rahimboyevich, filologiya fanlari doktori, dotsent

Nazarov Akmal Mardonovich, psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Jumaev Rustam G‘aniyevich, siyosiy fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Nurulloev Firuz No‘monjonovich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Navruz-Zoda Layli Baxtiyorovna, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО

Научно-теоретический и методический журнал

№ 11, 2023

Решением Высшей аттестационной комиссии при Кабинете Министров Республики Узбекистан от 29 декабря 2016 года журнал включён в перечень изданий, рекомендованных для публикации научных результатов статей по направлениям «Педагогика» и «Психология».

Журнал основан в 2001 году.

Журнал выходит 12 раз в год.

Журнал зарегистрирован Бухарским управлением агентства по печати и массовой коммуникации Узбекистана.

Свидетельство о регистрации средства массовой информации № 05-072 от 22 февраля 2016 г.

Учредитель: Бухарский государственный университет

Адрес редакции: 200117, Узбекистан, г. Бухара, ул. Мухаммад Икбол, 11.

E-mail: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Главный редактор: Адизов Бахтиёр Рахманович – доктор педагогических наук, профессор

Ответственный редактор: Сайфуллаева Нигора Закиралиевна – доктор философии педагогических наук (PhD)

Хамидов Обиджон Хафизович, доктор экономических наук

Бегимкулов Узакбай Шаимкулович, доктор педагогических наук, профессор

Навруз-заде Бахтиёр Нигматович, доктор экономических наук, профессор

Махмудов Мэлс Хасанович, доктор педагогических наук, профессор

Ибрагимов Холбой Ибрагимович, доктор педагогических наук, профессор

Расулов Тулкин Хусенович, доктор физико-математических наук, профессор

Янакиева Елка Кирилова, доктор педагогических наук, профессор (Болгария)

Андрюченко Елена Васильевна (Институт физико-математического, информационного и технологического образования НГПУ, Новосибирск, Россия)

Ромм Татьяна Александровна (Институт истории, гуманитарного, социального образования ФГБОУ ВО НГПУ, Новосибирск, Россия)

Чудакова Вера Петровна, кандидат психологических наук (Национальная академия педагогических наук Украины, Украина)

Хамроев Алижон Рузикулович, доктор педагогических наук (DSc), доцент

Каххаров Сиддик Каххарович, доктор педагогических наук, профессор

Махмудова Муяссар, доктор педагогических наук, профессор

Козлов Владимир Васильевич, доктор психологических наук, профессор (Ярославль, Россия)

Таджиходжаев Закирходжа Абдусаттарович, доктор технических наук, профессор

Аманов Мухтор Рахматович, доктор технических наук, профессор

Ураева Дармоний Саиджановна, доктор филологических наук, профессор

Дурдиев Дурдимурад Каландарович, доктор физико-математических наук, профессор

Махмудов Насыр Махмудович, доктор экономических наук, профессор

Олимов Ширинбой Шарофович, доктор педагогических наук, профессор

Чариев Иргаш Тураевич, доктор педагогических наук, профессор

Киямов Нишон Содикович, доктор педагогических наук, профессор

Шомирзаев Махматмурод Хурамович, доктор педагогических наук, профессор

Рузиева Дилноза Исомжоновна, доктор педагогических наук, профессор

Курбонова Гулноз Несматовна, доктор педагогических наук (DSc)00

Тухсанов Кахрамон Рахимбоевич, доктор филологических наук, доцент

Назаров Акмал Мардонович, доктор философии психологических наук (PhD), доцент

Жумаев Рустам Ганиевич, доктор философии политических наук (PhD), доцент

Нуруллоев Фируз Нумонжонович, доктор философии педагогических наук (PhD)

Навруз-заде Лайли Бахтиёровна, доктор философии экономических наук (PhD)

PEDAGOGICAL SKILLS

The scientific-theoretical and methodical journal

№ 11, 2023

By the decision of the Higher Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated December 29, 2016, the journal was included in the list of publications recommended for publishing scientific results of articles in the areas of «Pedagogy» and «Psychology».

The journal was founded in 2001.

The journal is published 12 times a year.

The journal is registered by the Bukhara Department of the Agency for Press and Mass Communication of Uzbekistan.

The certificate of registration of mass media № 05-072 of 22 February 2016

Founder: Bukhara State University

Publish house: 200117, Uzbekistan, Bukhara, Muhammad Ikbol Str., 11.

E-mail: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

EDITORIAL BOARD:

Chief Editor: Pedagogical Sciences of Pedagogy, Prof. Bakhtiyor R. Adizov.

Editor: Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Nigora Z. Sayfullaeva

Doctor of Economics Sciences Prof. Obidjon X. Xamidov

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Uzokboy Sh. Begimkulov

Doctor of Economics Sciences, Prof. Bakhtiyor N. Navruz-zade

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Mels Kh. Mahmudov

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Holboy I.Ibragimov

Doctor of Physical and Mathematical Sciences (DSc), Prof. Tulkin Kh. Rasulov

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Yelka K. Yanakieva (Bulgaria)

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Andrienko Yelena Vasilyevna (Russia)

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Romm Tatyana Aleksandrovna (Russia)

Candidate of Psychology, Vera P. Chudakova (Kiev, Ukraina)

Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Doc. Alijon R. Hamroev

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Siddik K. Kahhorov

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof.M.Mahmudova

Doctor of Psychology, Prof. Vladimir V. Kozlov (Yaroslavl, Russia)

Doctor of Technical sciences, Prof. Zakirkhodja A. Tadjikhodjaev

Doctor of Technical sciences, Prof. Mukhtor R.Amanov

Doctor of Philology, Prof. Darmon S. Uraeva

Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Prof. Durdimurod K. Durdiev

Doctor of Economics, Prof. Nasir N. Mahmudov

Doctor of Pedagogical Science, Prof. Shirinboy Sh. Olimov

Doctor of Pedagogical Science, Prof. Irgash T. Chariev

Doctor of Pedagogical Science, Prof. Nishon S. Kiyamov

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Maxmatmurod X. Shomirzaev

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Dilnoza I. Ruzieva

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Gulnoz N. Qurbonova

Doctor of Philology, Doc. Qahramon R.Tuxsanov

Doctor of Psychology, Doc. Akmal M. Nazarov

PhD in Political Sciences, Doc. Rustam G.Jumaev

PhD in Pedagogical Sciences, Firuz N. Nurulloev

PhD in Economics Sciences, Layli B. Navruz-zade

MUNDARIJA

№	Familiya I.Sh.	Mavzu	Bet
DOLZARB MAVZU			
1.	<i>QARSHIBOYEVA Gulnoza Abduqodirovna, NAHALBOYEVA Nigora Turdi qizi,</i>	O’smirlarda depressiv xulqning psixologik muammolari	8
2.	<i>RAXMATOV Faxriddin Umarovich</i>	Voyaga yetmaganlarda deviant xulq-atvor muammosini nazariy va empirik tahlil etish	15
3.	<i>КУЛИЕВ Ёркин Каримович</i>	Некоторые особенности коррупции в сфере образования	21
PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA			
4.	<i>АЛЛАЁРОВ Музаффар Мингалиевич</i>	Бўлажак спорт мураббийларининг коммуникатив қобилятини ўрганишнинг педагогик асослари	25
5.	<i>ABDIEVA Gulara Babaniyazovna</i>	Umumta’lim maktablarida loyihaga asoslangan ta’limdan foydalanish	29
6.	<i>ALIMARDONOV Zohid Shukurillayevich</i>	Bo’lajak ofitserlarda kommunikativ kompetentlik shakllanishining ijtimoiy-psixologik determinantlari	33
7.	<i>DILOVA Nargiza Gaybullayevna</i>	Oliy ta’limda o’qitiladigan ijtimoiy gumanitar fanlar asosida bo’lajak o’qituvchilarni shaxslararo munosabatlarga tayyorlash mazmuni	37
8.	<i>ASRAYEV Zafar Rizakulovich</i>	O’quv jarayonida virtual laboratoriya imkoniyatlaridan foydalanish	44
9.	<i>ESHONQULOV Hakim Ilhomovich</i>	Oliy ta’limda innovatsion o’qitish usullari	50
10.	<i>ALIMARDONOV Zohid Shukurillaevich</i>	Kursantlarda kommunikativ kompetentlikning tarkibiy qismlari o’rtasidagi aloqadorlikning empirik tadqiqotlarda o’rganilishi	56
11.	<i>FAYZIYEVA Dildora Hayotovna, RAJABOVA Gulchehra Salomovna</i>	Talaba-yoshlar mediakompitentligini rivojlantirishda amaliy topshiriqlarning o’rni	60
12.	<i>FAYZIYEVA Malikajon Choshovna</i>	The importance of diversity, equity, and inclusion in higher education	65
13.	<i>FAYZIYEVA Umida Asadovna</i>	O’qituvchi shaxsi va kasbiga qo’yiladigan zamonaviy talablar	69
14.	<i>FAYZULLAYEVA Madina Abdumo‘min qizi</i>	Ta’lim jarayonini 3d asosida tashkil qilish va rivojlantirish	73
15.	<i>HAYDAROV Latifjon Rustamovich</i>	Talabalarning shaxsiy sifatlarini hamkorlik jarayonida rivojlantirish metodi	77
16.	<i>JAMOLOV Shaxboz Jamil o’g’li</i>	Bo’lajak texnologlarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish tizimi	82
17.	<i>JO‘RAYEV Qo‘ldoshjon Ismatullo o‘g‘li</i>	Talabalarda psixologik kompetentlikni shakllantirish mexanizmlarining amaliy xususiyatlari	87
18.	<i>JUMAYEV Axrom Asror o’g’li</i>	Bo’lajak energetik muhandislarda kreativlikni shakllantirish mazmuni va usullari	91
19.	<i>MAXAMMATOVA Ma‘muraxon Jalillovna</i>	Tanqidiy fikrlash va uning ta’limdagi ahamiyati	95
20.	<i>MAXMUDOVA Zulfiya Mexmonovna</i>	Qo‘riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligining ijtimoiy-psixologik diagnostikasi	99

21.	NURMATOV G‘ayrat Mustofqulovich	Boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarining kasbiy prognostik kompetensiyalarini rivojlantirish shart-sharoitlari	109
22.	NURUMBEKOVA Yarkinay Anarmatovna	Bo‘lajak mutaxassislarni kouching kompetensiyasini shakllantirishdagi asosiy komponentlar	115
23.	OLIMOV Laziz Yarashovich	Sud-psixolog eksperti kompetentligining o‘ziga xosligi	120
24.	OTAYEVA Salamat Sabirovna	Steam ta‘limi texnologiyasi asosida ilmiy qarashlarni tarkib toptirish	127
25.	QODIROV Ikrom Davronovich	Shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim texnologiyalari asosida tarix darslarini samarali tashkil qilish usullari	132
26.	QURBONOV Shuhrat Zarifovich	Steam fanlarni modellashtirishda dasturlar majmuasining afzalliklari	136
27.	OLIMOV Shirinboy Sharofovich, SAMIYEVA Shaxnoz Xikmatovna	Talabalarda kreativlik va yangicha dunyoqarashni rivojlantirish	140
28.	SAYLIYEVA Gulrux Rustam qizi	Talabalarining o‘qitilayotgan fanlarga qiziqishini oshirishda foydalaniladigan samarali pedagogik metodlar	144
29.	TURDIMURODOV Baxtiyor Qurbonovich	Kasb ta‘limi o‘qituvchilarining laboratoriya mashg‘ulotlarini o‘rganishda kreativlik sifatlarini rivojlantirishning samarali yo‘llari	148
30.	UMAROV Lutfillo Murodilloyevich	Uzluksiz ta‘lim yaxlit makonini modellashtirishda integrativ yondashuvni amalga oshirishning nazariy tahlili	154
31.	USMONOV Abdurashid Norbo‘tayevich	Malaka oshirish jarayonida o‘qituvchilar bilan olib boriladigan faoliyat mazmuniga doir tadqiqotlar	158
32.	UTAMURADOV Umarjon Muxammadkulovich	O‘quvchilarda huquqiy kompetensiyalarni shakllantirishning yo‘naltiruvchi modeli	163
33.	YO‘LDOSHEV Sardorbek Asliddin o‘gli	Xorij olimlari tomonidan sibling munosabatlarini o‘rganishda ijtimoiy-psixologik jihatlarining ahamiyati	169
34.	ZARMASOV Sherzod Raximberdiyevich	Kasbiy refleksiya asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning psixologik tayyorgarligini rivojlantirish	174
35.	АТАЕВА Гульсина Исроиловна	Парадигмы программирования и способы обучения программированию	179
36.	АХМЕДОВА Дилноза Эшназар кизи	Масофали ўқитиш воситасида талабаларнинг аудиториядан ташқари мустақил таълимни ташкил этишнинг методикаси	186
37.	КАМОЛОВА Ширин Ўсаровна	Талабалар илмий дунёқарабини юксалтиришининг ахборотли таъминотининг педагогик самарадорлиги	189
38.	НУРАЛИЕВА Парвина Эркиновна	Цифровые компетенции как основа трансформации профессионального образования	195
39.	САМАРОВА Шохиста Рабиджановна	Педагог фаолияти самарадорлигининг шахслилик детерминантлари	199
40.	ТОЖИБОЕВ Марат Нормадович	Индивидуал ёндашув асосида талабалар педагогик тафаккурини ривожлантириш масалалари	204
41.	NAZAROVA Manzura Mustafiqizi	O‘zbekistonda o‘qish va yashashda chet ellik talabalarning ijtimoiy-psixologik moslashuv shartlari	209
МАКТАБГАЧА ВА БОШLANG‘ICH TA‘LIM			
42.	BEKCHANOVA Feruza Marimboy qizi	Maktabgacha yoshdagi bolalarning ekologik madaniyatini shakllantirish	214
43.	KORAYEVA Latifa Zarifovna	Boshlang‘ich sinf bolalarida o‘quv faoliyatining xususiyatlari	220
44.	QODIROVA Malikaxon	Maktabgacha yoshdagi bola idrokini mashg‘ulotlar va	224

	<i>Qaxramonovna</i>	o‘yinlar orqali shakllantirish	
45.	RAVSHANOV Jamshid Fayzullayevich	Maktab o‘quvchilarida tahliliy kompetensiyani shakllantirish metodikasining o‘ziga xos xususiyatlarini takomillashtirish	228
46.	TURDIQULOVA Luiza Zayniddinovna	Maktabgacha ta’lim muassasasi va ota-onalar hamkorligini strategik rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari	233
47.	КАМИЛОВА Гулмира Алимовна	Мактабгача ёшдаги болаларда паремик жанрлар воситасида экологик маданиятни ривожлантириш тамойиллари	237
48.	МУСТАФОЕВ Немам Сафоевич	Обучение решению задач по математике в первом классе начальной школе с использованием задач сказочного содержания	242
49.	ОМОНОВА Dildora Nekmurod qizi	Integrativ yondashuv asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining lingvistik kompetensiyalarini rivojlantirishni loyihalashtirish metodikasi	246

kerakligini ta’kidladi. O’qituvchilar va maslahatchilar o’z sinflarida tanqidiy fikrlashni amalga oshirishlari uchun ular birinchi navbatda tanqidiy fikrlash va uning falsafasiga sodiq bo’lishlari kerak.

Adabiyotlar:

1. American Philosophical Association (1990). Tanqidiy fikrlash: Ta’limni baholash va o’qitish maqsadlari uchun ekspert konsensus bayonoti. "The Delphi Report 'Committee on pre-college falsafay. (ERIC Doc. No. ED 315 423).
2. Bowell, T. & Kemp, K. (2002). Tanqidiy fikrlash: qisqacha qo’llanma. Rutledge matbuoti.
3. Emir, S. (2009). Ta’lim fakulteti talabalarining Achedemic Achievement bo’yicha tanqidiy fikrlash qobiliyati. Ta’lim fanlari bo’yicha Jahon konferentsiyasi, 1.
4. Giancarlo, C. A., Blohm, S. V., & Urdan, T. (2004). O’rta maktab o’quvchilarining tanqidiy fikrlashga moyilligini baholash: Kaliforniyada aqliy motivatsiya o’lchovini ishlab chiqish. Ta’lim va psixologik o’lchov.
5. Guven, M., & Kurum, D. (2004). O’qituvchi nomzodlarining ta’lim uslublari va tanqidiy fikrlash qobiliyatlari o’rtasidagi bog’liqlik. Anadolu universiteti ta’lim fakulteti talabarlari ustidan tergov, 1.
6. Xelpert, D.F. (1996). Fikr va bilim: tanqidiy fikrlashga kirish. Nyu-Jersi: Lourens Erlbaum.
7. Xirose, S. (1992). Jamoa kollajlarida tanqidiy fikrlash. ERIC Digest 2006 yil 30 avgustda <http://www.ericdigest.org/19922/critical.htm> dan olingan
8. MakGregor Debra (2007). Fikrlashni rivojlantirish, o’rganishni rivojlantirish. Open University Press, 9
9. Pol, R. (1989). Tanqidiy fikrlashning ta’rifi haqida. Tanqidiy fikrlash va ta’limni isloh qilish bo’yicha xalqaro konferensiyaning 25-konferensiyasida taqdim etilgan ma’ruza, Rohert Park, CA, Amerika Qo’shma Shtatlari
10. Pol, R. & Elder, L. (2008) Tanqidiy fikrlash: o’rganishingiz va hayotingiz uchun javobgarlik vositalari. Pearson/Prentis Xoll.

QO‘RIQLASH XIZMATI XODIMLARI KASBIY KOMPETENTLIGINING IJTIMOYIY-PSIXOLOGIK DIAGNOSTIKASI

*Maxmudova Zulfiya Mexmonovna,
Buxoro davlat universiteti, Psixologiya va
sotsiologiya kafedrası katta o‘qituvchisi
azizbekyarasev@mail.ru*

Ushbu maqolada qo‘riqlash xizmati xodimlari ijtimoiy-psixologik va kommunikativ kompetentligi omillarining namoyon etilishi va rivojlanishini tadqiq etish hamda uning o‘ziga xos ijtimoiy-psixologik omillarini takomillashtirish haqida fikr yuritilib, xodim ijtimoiy-psixologik kompetentligi va kommunikativ kompetentligini rivojlantiruvchi ijtimoiy-psixologik omillar, komponentlarini aniqlash mexanizmlari ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: kompetentlik, xodim ijtimoiy-psixologik kompetentligi, kasbiy kompetentlik, kompetentlik, kasbiy faoliyat, kasbiy bilim, ko‘nikma va malakalar, kasbiy psixologik xususiyatlar.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ДИАГНОСТИКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СОТРУДНИКОВ СЛУЖБЫ ОХРАНЫ

В данной статье рассматриваются исследования проявления и развития факторов социально-психологической и коммуникативной компетентности сотрудников органов безопасности и совершенствования ее специфических социально-психологических факторов, раскрываются механизмы определения компонентов.

Ключевые слова: компетентность, социально-психологическая компетентность работника, профессиональная компетентность, компетенция, профессиональная деятельность, профессиональные знания, умения и навыки, профессионально-психологические характеристики.

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL DIAGNOSTICS OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF PROTECTIVE SERVICE STAFF

This article discusses the research of the manifestation and development of the factors of social-psychological and communicative competence of security service employees and the improvement of its specific social-psychological factors, the mechanisms for determining the components are revealed.

Key words: competence, social-psychological competence of an employee, professional competence, professional activity, professional knowledge, skills and competencies, professional psychological characteristics.

Kirish. Respublikamizda so‘nggi yillarda huquq-tartibot organlari faoliyati samaradorligini oshirish, qo‘riqlash xizmati xodimlarni tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish va ularning kasbiy tayyorgarlik darajasini oshirish masalalariga alohida e‘tibor qaratilib kelinmoqda. «Qo‘riqlash faoliyati to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi qonunida qo‘riqlash xizmati sohasidagi munosabatlarni tartibga solish borasida muhim vazifalar belgilab berilgan. Bu qonunda ko‘rsatib o‘tilgan bunday muhim vazifalarni bajarishda qo‘riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligini takomillashtirishga oid tadqiqotlar muhim ahamiyat kasb etadi. Shu boisdan, qo‘riqlash xizmati xodimlarlari kasbiy kompetentligini oshirish, ularning shaxsiy sifatlariga xos bo‘lgan xususiyatlarni ro‘yobga chiqarish, psixokorreksion va rivojlantiruvchi usullar orqali ularning kasbiy faoliyat samaradorligiga bevosita ta’sir etuvchi kasbiy, kommunikativ va ijtimoiy-psixologik kompetentlik omillarini shakllantirish dolzarb muammo sifatida belgilangan.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya.

Kompetentlik va kompetensiya kategoriyalarining tuzilmasini o‘rganish jarayonida bir nechta yo‘nalishlarni ajratib ko‘rsatish mumkin. Ko‘pgina mualliflar faoliyatli yondashuvni istiqbolli deb baholaydilar, shuningdek ular kompetentlikni kasbiy faoliyatda namoyon bo‘ladi va shu bilan bir qatorda uning asosi ham, deb hisoblaydilar. Bunday holatda kompetentlik jarayonning aniq doirasida samarali harakatni yuzaga keltirish uchun zarur bo‘lgan ichki resurslar tizimi sifatida tushuniladi. Kompetentlik tuzilmasi quyidagi komponentlarga ajratiladi: yo‘naltiruvchi va ijrochi, mazmunli (bilim) va jarayonli (ko‘nikma), kognitiv va operatsional.

Ma'lumki, kompetensiya – bilim, ko'nikma, malaka, qarashlar, individning qadriyati va shaxsiy sifatlari, kvalifikatsiyaning namoyon bo'lishi yoki ta'sir ko'rsatish qobiliyati bo'lib, XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab ko'pgina ilmiy adabiyotlarida, psixologik manbalarda aks eta boshlagan.

Namoyon Bo'lishi Kompetentlik turi	Bilim	Munosabat	Amalga oshirish xislati
Kasbiy kompetensiya	Davlat standartlari, zamonaviy ehtiyojlar darajasida o'z sohaning mazmun-mohiyatini tushunish va anglash	Adolatli va halol, yuksak ma'naviy-axloqiy xususiyatlarni fuqarolar bilan har tomonlama, hamkorlik orqali muomalada ro'yobga chiqara olish	Faoliyat jarayonini zamonaviy psixologik usullar asosida muvaffaqiyatli amalga oshirish orqali kutiladigan natijaga to'liq erishish
Ijtimoiy kompetensiya	Atrofdagilarni individual qobiliyatlarini, o'z vaqtida ilg'ash, his-tuyg'u, emotsional holatlarini tushunish, anglash	Fuqarolarni va hamkasblarini to'g'ri tushunish, ular haqida noto'g'ri salbiy fikrga bormaslik	Fuqarolar, hamkasblar, jamoatchilik va rahbariyat bilan muvaffaqiyatli hamkorlik qilish
Shaxsiy, individual kompetensiyasi	O'zining intellektual, kognitiv kuchli tomonlarini va kamchiliklarini ilg'ash, ularni uzluksiz o'rganish orqali bartaraf qilib borish	O'zining kuchli tomonlarini qadrlash va kamchiliklarini tan olish, butun bor kuchini xatolarni tuzatishga o'zini har tomonlama serqirra rivoji uchun ichki va tashqi omillar, imkoniyatlardan samarali foydalana olish	O'zining nimaga qodirligini tan olgan holda o'zining individual-psixologik, intellektual, kognitiv salohiyatini yanada rivojlantirishni davom ettirish

Dastlab, kompetensiyalar uch asosiy guruhga ajratiladi: shaxsiyatga doir, kasbiga va faoliyatiga oid. Faoliyat jarayonida xodimning asosiy vazifasi - kasbiga oid (tayanch) kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirishga yordam berishdan iborat. Qo'riqlash xizmati xodimlarini quyidagi kompetensiyalar, faoliyat jarayonida shakllantirilishi lozim bo'lgan asosiy tayanch kompetensiyalar sifatida belgilab berilgan:

Kommunikativ;

Shaxs sifatida o'zini-o'zi rivojlantirish;

Ijtimoiy faol fuqarolik;

Umummadaniy;

O'z sohasi yangiliklaridan xabardor bo'lish.

Faoliyat jarayonida qo'riqlash xizmati xodimlarida shakllantirilishi lozim bo'lgan bu tayanch kompetensiyalarni ularni emotsional intellekt omillarini shakllantirish bilan proportsional ravishda olib borilishi va takomillashtirilishi maqsadga muvofiq.

Qo'riqlash xizmati xodimlarida shakllantirilishi va takomillashtirilishi lozim, deb ko'rsatilgan tayanch kompetensiyalar quyidagilardan iborat:

Kommunikativ kompetensiya:

– o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda qisqa, lo'nda, tushunarli hamda ta'sirchan bayon qilish, so'zlarni talaffuz qilishda urg'uni to'g'ri qo'yish, nutqda shevaga xos so'zlarni ishlatmaslik, adabiy til me'yorlariga amal qilish, o'z fikrini imlo va husnixat qoidalariga rioya etgan holda xatolarsiz bayon qilish;

– turli davralarda, katta-kichik yoshdagi notanish insonlar bilan muloqotga kirisha olish, muloqotda o'zidan kattalarga hurmat, kichiklarga izzat ko'rsatish;

– vaziyat taqozosiga ko‘ra hamkorlikda ishlash jarayonida jamoa va guruh a‘zolari fikrini tinglay bilish, hurmat qilish, e‘tirozli fikrlarga to‘g‘ri munosabat bildirish, ular fikrini shakllantirishda o‘z ulushini qo‘shish.

2. Shaxs sifatida o‘zini-o‘zi rivojlantirish kompetensiyasi:

– shaxs sifatida doimiy ravishda o‘z-o‘zini rivojlantirish, ma‘naviy, psixologik va intellektual kamolotga intilishni doimiy hayotiy-ma‘naviy ehtiyojiga aylantirish;

– milliy va umuminsoniy qadriyatlarni e‘zozlash va ularga amal qilish;

– hayoti davomida turli yo‘nalishdagi kitoblarni muntazam o‘qish va o‘rganish, xulosa chiqarish, ibrat olish, tegishli holatlarda ulardan o‘z fikrining isboti va dalili sifatida amliyotda foydalana olish;

– o‘z hatti-harakati, fikr-mulohazalariga tanqidiy yondasha olish, o‘zini nazorat qila bilish, og‘zaki va yozma matnlar mazmuniga to‘g‘ri baho bera bilish.

Ijtimoiy-psixologik kompetentlik muammosining umumiy jihatlari G.M.Andreyeva, Ye.A.Abulxanova-Slavskaya, V.P.Bederxanova, A.A.Bodalev, M.Kyarest, V.A.Labunskaya, A.N.Leontev, A.K.Markova, D.Mayers, Ye.S.Mixaylova, A.V.Petrovskiy, S.L.Rubinshteyn, A.V.Xutorskiy, A.J.Yujaninova kabi olimlar tomonidan tadqiq etilgan.

A.K.Markova ijtimoiy kompetentlikni mazmun jihatdan tahlil qilib, uning jarayonli va natijali tomonlarini ajratib ko‘rsatgan. Muallif kompetentlik tuzilmasini jarayon (pedagogik faoliyat, pedagogik muloqot, o‘qituvchi shaxsi) va pedagogik faoliyat natijalari, ya‘ni ta‘lim oluvchining ta‘lim olganlik va tarbiyalanganlik nuqtai nazaridan tizimlashtirilgan.

A.V.Xutorskiyning o‘tkazgan ilmiy izlanishlarida, kompetentlik – o‘ziga xos individual-psixologik xususiyat sifatida namoyon bo‘lishi, kompetensiya esa insonning aniq bir muhitda samarali va sifatli faoliyati uchun zarur bo‘lgan tayyorgarlikka qo‘yilgan va oldindan belgilangan ijtimoiy talablardan iboratligini ta‘kidlaydi.

Psixologik kompetentlik tuzilmasida J.G.Garanina quyidagi ikkita darajaning mohiyatini bilim, ko‘nikma, malaka va fikrlash asosida talqin qiladi:

1) kategoriyalar, hissiy-emotsional obrazlar, ijtimoiy etalonlar, stereotiplar va boshqalar, hamda fikrlash tizimlari (ijtimoiy muammolarni hal etish bo‘yicha reflektiv aqliy faoliyat);

2) amaliy, ijrochilik, ya‘ni insonlar bilan o‘zaro ta‘sir o‘tkazish malaka va ko‘nikmalar tizimi. Yuqoridagi ikkala yo‘nalish kompetentlikning reflektiv va progressiv xususiyatlarini ochib berishga xizmat qiladi.

Bizning fikrimizcha, agar shu ikki daraja bo‘lmaganida edi kompetentlik tushunchasining mohiyati u qadar to‘laqonli hisoblanmasdi.

I.A.Zimnaya kompetentlikni yo‘naltirilganlik, maqsadni qo‘ya bilish, xulqning hissiy-irodaviy boshqarilishi, qadriyatli-mazmunli munosabatlarni o‘z ichiga olgan shaxs xususiyatlari sifatida qaraydi. Uning fikricha, kompetentlik tuzilishi quyidagi komponentlar tizimidan iborat:

a) shaxsning ichki psixik, tashqi xulqiy harakatida ushbu xususiyatlarni namoyon qilishga tayyorlik;

b) muvaffaqiyatga erishish uchun vazifalarni bajarishning vositasi, metodlari va dasturlarini anglash, ijtimoiy va kasbiy masalalarni yecha olish, tartib-intizom talablari va o‘ziga xos bo‘lgan me‘yorlariga rioya qilish. Bu kompetensiyaning asosiy mazmun-mohiyatini quyidagicha mazmunda ochib beradi;

c) bilimlarni amaliyotda qo‘llay olish tajribasi, ya‘ni ko‘nikma va malaka;

d) hissiy-irodaviy regulyatsiya, kompetentlikni namoyon qila olish qobiliyati, uning ijtimoiy va kasbiy o‘zaro ta‘sir holatlariga bog‘liq holda namoyon bo‘lishini muvofiqlashtirish sifatida.

Yuqoridagilardan ko‘rinib turibdiki, kompetensiya tarkibida ijtimoiy-psixologik va kasbiy kompetentlikning namoyon bo‘lish holatlarida o‘zini-o‘zi nazorat qilish, shaxsiy va kasbiy imkoniyatini namoyon qilish qobiliyatini aks ettiruvchi o‘ziga xos belgilarni ajratish zarur. Sud psixologik ekspertizasi jarayonida o‘z bilim, ko‘nikma va malakalarni samarali qo‘llash sud psixolog xodimidan o‘zini-o‘zi idora qilish va o‘zini-o‘zi boshqarishning psixologik mexanizmlarining shakllanishini talab qiladi.

Pedagog A.A.Dunyushin shaxsning ijtimoiy-psixologik kompetentligi kasbiy faoliyatda insonlar bilan o‘zaro munosabatda bo‘lishi uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalarni amalda qo‘llay olish qobiliyati ekanligini ta‘kidlaydi. Ko‘rinib turibdiki, fikr muallifi quyidagi bir necha mulohazalar orqali aniqlashtirilgan:

a) kompetentlik aniq bir faoliyat sub‘ekti tavsifi sifatida baholanishi mumkin;

b) kompetentlikning mazmuni kasbiy faoliyat maqsadi, tuzilishi va maxsus talablariga bog‘liq;

c) kompetentlik hissiy-irodaviy sifatlar, shaxsning muloqotmandligi, intellektual salohiyati, shaxsning yo‘naltirilganligi kompetentlikka asos bo‘lib xizmat qiladi.

Demak, yuqoridagi tahlillarga tayangan holda, sud psixolog xodimlarining kommunikativ kompetentligiga aloqador bo‘lgan jihatlarni rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri ekanligi, sud psixolog xodimlari kasbiy faoliyatining turli tomonlarini tadqiq etishni hozirgi zamon talabi sifatida tushunish lozim.

N.S.Aulova olib borilgan nazariy tahlillarga asoslanib shuni aytish mumkinki, mutaxassislarni faoliyatga tayyorlashda ijtimoiy kompetentlikning quyidagi mezonlarini asos qilish kerakligini ko‘rsatadi:

– shaxs refleksiv faolligi darajasi – hamkasblarga munosabat, shaxsiy ahamiyatli kasbiy sifatlarda ifodalangan ideal mutaxassis obrazini tanlash, o‘z kasbiga mosligini baholash, refleksiv (o‘z tushunchasi va hatti-harakatlarni anglash) harakatlarning shakllanganligi;

– asosiy texnologik tayyorgarlik sifatida mazmunli-jarayonli, operatsional komponentning shakllanganlik darajasini, kasbiy faoliyatning vositalari, metodlari va yo‘llarini egallash;

– bilish faollik darajasining o‘zlashtirilgan kasbiy bilimlar tizimi, kasbiy masalalarni hal etish usullarini qo‘llash ko‘nikmasi;

– kasbning yuqori ijtimoiy belgilanganligida ishonchning shakllanganligi darajasi;

– samarali kasbiy faoliyat ko‘nikmalarini o‘zlashtirish zaruriyatining ahamiyatini anglash;

– ularni o‘z kasbiy faoliyatida amalga oshirish yo‘llarini topishga intilish;

– anglashning faollik darajasi.

Bizningcha, muallifning mazkur ta’rifida o‘ziga xos ijtimoiy-psixologik omillar tizimiga alohida e’tibor qaratadi.

Bugungi kunda jahonda ijtimoiy-psixologik kompetentlikning quyidagi asosiy jihatlariga alohida ahamiyat beriladi:

a) ijtimoiy – o‘ziga mas’uliyatni his etish, hamkorlikda qarorlar qabul qilish va unda faol ishtirok etish qobiliyati, turli etnik madaniyat va dinlarga tolerantlik, shaxsiy qiziqishning jamiyat talablari bilan mosligi;

b) kommunikativ – turli tillardagi yozma va og‘zaki tarzda muloqot qila olish qobiliyatiga egalik;

c) ommaviy axborot vositalari orqali tarqatilayotgan ijtimoiy axborotga tanqidiy munosabat;

d) kognitiv – doimiy ravishda ta’lim olish darajasini oshirishga intilish, o‘zining imkoniyatini faollashtirish va amalga oshirishga bo‘lgan ehtiyoj, ya’ni bilim va ko‘nikmalarni mustaqil egallash, o‘zini-o‘zi rivojlantirish qobiliyati;

e) madaniyatlararo kompetensiyalar;

f) mustaqil bilish faoliyati sohasidagi kompetentlik;

j) maxsus – kasbiy amallarni mustaqil bajarishga tayyorgarlik, o‘z mehnati natijalarini baholash.

Yuqorida qayd etilgan ishlarda kompetentlik mezonlari umumilmiiy, ijtimoiy, siyosiy-huquqiy va umumkasbiy bilimlar asosida talqin etilishi alohida ahamiyat kasb etadi. Ta’kidlash kerakki, kasbiy bilim, ko‘nikma va malakalarni ijtimoiy-psixologik kompetentlik omili sifatida talqin qilish an’anasi ham mavjud.

Shunday qilib, malaka ham kompetentlik kabi asosiy va kasbiy bo‘lishi, shu bilan birga, kasbiy malakalarni ko‘pincha oddiy malakalar deb nomlash ham mumkin. Ilmiy adabiyotlarda asosiy malakalar sifatida quyidagilar kiritiladi:

– shaxsning kasbiy tayyorgarligi darajasidan tashqaridagi uning ekstrofunktsional bilimi, ko‘nikmalari, individual xususiyalari;

– aniq kasblar guruhlarini sohasidagi ishni bajarish uchun zarur bo‘ladigan shaxsning umumkasbiy bilimlari, ko‘nikmalari va malakalari, shuningdek, qobiliyatlari va sifatlari;

– turli jamoalarga moslashish va ularda samarali faoliyat uchun zarur madaniyatlararo va sohalararo bilimlar, ko‘nikmalar, malakalar va qobiliyatlar.

Biz kasbiy kompetentlikka doir izlanishlarga tayanib, qo‘riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligining ijtimoiy-psixologik omillarini belgilovchi mezonlar majmuasini quyidagilarga ajratdik:

Kognitiv (bilish);

1.1. Kasbiy faoliyat jarayonida fuqarolarni tushunishning maxsus qoidalarini bilish;

1.2. Ijtimoiy xotira – insonlarning qiyofasi, ismini o‘zlashtirishga yo‘naltirilgan xotira;

1.3. Ijtimoiy intuitsiya – fuqarolarning kayfiyatini, tuyg‘ularini, hatti-harakatlarini tushunish motivi, ijtimoiy mazmundagi xulq-atvorni mos tarzda kuzatuvchanlik qobiliyati;

1.4. Ijtimoiy voqelikni prognostik baholay olish – shaxsiy hatti-harakatlari rejasini shakllantirish, o‘zining faoliyatini jipslashtirishi, shaxsiy faoliyatini boshqalar ko‘zi bilan ko‘ra olishi va foydalanilmagan muqobil imkoniyatlar orqali baholash.

Emotsional (emotiv);

2.1. Ijtimoiy ifodalilik – ijtimoiy ifodalilik, ijtimoiy sezgirlik, ijtimoiy nazorat;

2.2. Birgalikda qayg‘urish – fuqarolarning holatiga kira olish, o‘zini boshqalar o‘rniga qo‘ya olishi qobiliyati.

2.3. O‘zini-o‘zi tartibga solish qobiliyati – o‘zining emotsiyasi va kayfiyatlarini tartibga solish uquvi.

3. Xulqiy (konativ);

3.1. Ijtimoiy idrok qilish insonlarni tinglash malakasi;

3.2. Ijtimoiy o‘zaro ta’sirlashuv – hamkorlikda ishlashga shaylik va qobiliyatlik, o‘zaro jamoaviy ta’sirlashuvga qobiliyatlik;

3.3. Ijtimoiy moslashuvchanlik – tushuntira olish va boshqalarni ishontira olish uquvi, o‘zga kishilar bilan chiqishib ketish qobiliyati, atrofdegilar bilan munosabatlarda samimiylikning namoyon etilishi.

Demak, qo‘riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligining to‘liq tuzilmasi motivatsion-yo‘naltiruvchi bo‘g‘in, rivojlantiruvchi, tuzatuvchi korreksion va kasbiy maslahat xarakteriga ega bo‘lganligi bilan xarakterlanadi.

Shu nuqta nazardan qo‘riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligini o‘rganish jarayonida har bir qo‘riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligi va uning o‘ziga xos imkoniyatlarini o‘rganish va tadqiq etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Yuqoridagilarga asoslanib, tadqiqotimizda qo‘riqlash xizmati xodimlarining kasbiy kompetentligi, uning kommunikativ, ijtimoiy-psixologik kompetentligi va emotsional intellektiga ham bog‘liq degan mulohazani ilgari surgan holda ular o‘rtasidagi uyg‘unlikni o‘rganishni maqsad qilib oldik.

Qo‘riqlash xizmati xodimlarining kasbiy fazilatlarini, ularning ijobiy xulq-atvori, ishchanligi, ruhiy asab tizimining barqarorligi, faoliyat davomiyligining uzviyligi, yosh xodimlarning xizmatga amaliy moslashishi, kasbiy shakllanish jarayonini tezlashtirish, hamda ularda xizmat vazifasi bo‘yicha zimmasiga yuklatilgan vazifalarni mustaqil bajarish qobiliyatini rivojlantirish, ular o‘rtasida barqaror professional muhitning shakllanganligi, xodimlarning uzoq muddatli xizmatini rag‘batlantirish, shuningdek, kadrlarning professional va shaxsiy fazilatlarini hamda qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish bugungi kunning dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Bu esa qo‘riqlash xizmati xodimlarida ijtimoiy-psixologik tadqiqot ishlarini amalga oshirish zarurligini ko‘rsatadi. Tadqiqotimizda belgilangan vazifadan kelib chiqib, qo‘riqlash xizmati xodimlarining kasbiy kompetentligini ta’minlovchi muhim bo‘lgan omillarni aniqlash va qo‘lga kiritilgan dastlabki natijalar asosida keyingi chora-tadbirlarni, yani psixokorreksion va rivojlantiruvchi tadbirlarni amalda qo‘llash maqsadida V.A.Melnikov, L.Ya.Yampolskiylarning «Psixodiagnostik test» metodikasidan foydalanildi.

Natijalar.

Qo‘riqlash xizmati xodimi kasbiy kompetentligining ijtimoiy-psixologik, kommunikativ kompetentlik va emotsional intellekt omillarini rivojlantirishga qaratilgan trening mashg‘ulotlarini qo‘llash bilan bir qatorda ularning yakuniy natijalarini ikki xil tartibda baholashga erishildi. Birinchisi, trening ishtirokchilarining mashg‘ulotlar asosida kasbiy kompetentlik va uning omillarini aniqlashga qaratilgan mashg‘ulotlarida shakllantirgan sifat va xususiyatlari darajasini aniqlash hamda ikkinchidan, tadqiqotimizning asosiy maqsadidan kelib chiqib, qo‘riqlash xizmati xodimi kasbiy kompetentligini aniqlash usullarini tatbiq etishdan olingan natijalarga e’tibor qaratildi.

Kasbiy kompetentlikni rivojlantirish dasturi oqibatida qo‘riqlash xizmati xodimlari o‘zlarining faoliyat jarayonidagi shaxsiy va kasbiy o‘shidagi kamchiliklarni bartaraf etishga erishdilar, deyish mumkin. Buni psixotrening dasturini qo‘llashdan keyingi bosqichdan olingan natijalar ham tasdiqladi.

Qo‘riqlash xizmati xodimlarining trening dasturidan keyingi kasbiy kompetentligining ijtimoiy-psixologik holatini baholash uchun, kasbiy kompetentlik ko‘rsatkichlarining qiyosiy holati o‘rganib chiqildi. Kasbiy kompetentlikni baholovchi so‘rovnomaning psixotrening dasturiga va undan keyingi holatga ko‘ra ko‘rsatkichlar o‘rtacha miqdoriy ko‘rsatkichlari bo‘yicha qiyosiy tahlil qilindi. Aniqlovchi tajriba davomida, kasbiy kompetentlik ko‘rsatkichlari yuqori, o‘rta va quyi darajalari bo‘yicha tahlil qilingan edi.

Qo‘riqlash xizmati xodimi kasbiy kompetentligi bilan kommunikativ hamda ijtimoiy-psixologik kompetentligi va ularning emotsional intellekti o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqligini ta’minlash uchun mo‘ljallangan psixotrening dasturi jamoa a’zolari o‘rtasida tashkil etildi. Bu bu o‘z navbatida qo‘riqlash xizmati xodimi kasbiy kompetentligini ta’minlashning muhim jihatlari o‘zida mujassamlashtirilganligiga urg‘u berildi. Psixotrening dasturi qo‘riqlash xizmati xodimlarining faqatgina individual o‘shisi emas, balki jamoaviy va guruhij jipsligini ta’minlashga, o‘zaro hurmat va tushunish, nizoga sabab bo‘luvchi holatlarni oldini olishga ham xizmat qila oldi, deyish mumkin. Buning qo‘riqlash xizmati xodimlarining psixotrening dasturini qo‘llashdan keyingi ko‘rsatkichlari ham tasdiqlaydi.

Psixotrening dasturidan keyingi natijalar qo‘riqlash xizmati xodimlarining kasbiy kompetentligini ifodalovchi komponentlarda rivojlanishga erishilganligini ko‘rsatdi.

Qo‘riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligi namoyon etilishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini aniqlashda V.A.Melnikov, L.Ya.Yampolskiylarning «Psixodiagnostik test» metodikasi asosida nazorat tajribada metodikaning 10 ta asosiy omillari bo‘yicha qo‘lga kiritilgan natijalarni tahlil

qiladigan bo‘lsak, ko‘pgina omillardagi ko‘rsatkichlarda yuqori ijobiy o‘shish kuzatilganligini guvohi bo‘lamiz (1-jadval).

1-jadval.

Qo‘riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligi namoyon etilishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari ko‘rsatkichlari (V.A.Melnikov, L.Ya.Yampolskiylarning «Psixodiagnostik test» metodikasi bo‘yicha)

t/r	Omillar	Ko‘rsatkichlar	uch yillik ish stajga ega bo‘lgan xodimlar n1=130					uch yildan ortiq ish stajga ega bo‘lgan xodimlar n1=130				
			Aniqlovchi tajriba		Nazorat tajriba		Farq	Aniqlovchi tajriba		Nazorat tajriba		Farq
			M1	S	M2	S	p	M1	S	M2	S	p
1	Nevrotizm	quyi	1,27	1,90	1,89	1,02	0,04	1,41	1,36	1,91	1,73	0,00
		o‘rta	4,34	3,87	5,53	3,05	0,03	5,17	2,04	5,89	2,28	0,01
		yuqori	8,41	3,57	9,63	2,24	0,01	7,15	2,18	9,41	2,31	0,05
2	Psixotizm	quyi	1,74	1,38	1,93	1,22	0,02	1,32	1,45	1,96	1,04	0,04
		o‘rta	4,19	2,60	5,77	2,10	0,03	5,31	1,81	5,86	1,12	0,00
		yuqori	7,09	2,93	6,08	1,31	0,01	7,52	2,23	6,06	2,10	0,01
3	Depressiya	quyi	1,25	3,56	1,76	3,11	0,01	1,43	1,29	1,84	1,49	0,08
		o‘rta	5,41	1,86	5,81	1,12	0,07	5,47	2,14	5,85	2,35	0,06
		yuqori	8,32	3,10	6,12	2,13	0,05	7,65	1,16	6,5	1,28	0,08
4	Vijdonlilik	quyi	1,15	1,31	1,86	1,45	0,01	1,35	1,03	1,85	1,25	0,01
		o‘rta	4,83	2,96	5,89	2,04	0,09	5,84	2,64	5,92	2,04	0,08
		yuqori	9,42	3,29	9,91	2,19	0,04	8,84	1,62	9,87	1,03	0,05
5	Turg‘unlashganlik	quyi	1,34	1,14	1,84	1,44	0,01	1,37	1,23	1,88	1,47	0,01
		o‘rta	4,18	2,34	5,78	2,12	0,03	5,15	1,96	5,83	1,12	0,05
		yuqori	8,50	3,21	6,02	3,74	0,05	7,72	3,08	6,07	3,24	0,08
6	Umumiy faollik	quyi	1,08	1,00	1,01	1,42	0,00	1,40	1,86	1,03	1,21	0,04
		o‘rta	4,82	3,28	5,89	3,74	0,01	5,12	2,05	5,92	2,35	0,08
		yuqori	9,12	3,11	9,78	3,45	0,05	7,73	1,09	9,71	1,24	0,01
7	Tobelik	quyi	1,87	2,90	1,41	1,02	0,04	1,34	1,23	1,21	1,75	0,02
		o‘rta	4,51	3,49	4,51	3,21	0,00	5,07	2,03	5,59	2,41	0,03
		yuqori	8,48	2,92	6,23	2,21	0,01	8,37	1,08	6,21	1,24	0,01
8	Muomalaga kirishimlilik	quyi	1,37	3,65	1,02	2,75	0,08	1,41	2,09	1,08	2,42	0,01
		o‘rta	4,73	3,90	5,88	3,12	0,06	5,02	2,23	5,49	2,12	0,07
		yuqori	8,79	3,94	9,71	3,32	0,08	8,35	1,78	9,56	1,02	0,05
9	Estetik taassurotchanlik	quyi	1,80	4,03	1,02	2,67	0,01	1,52	1,06	1,52	1,24	0,01
		o‘rta	5,01	3,45	5,75	3,45	0,08	5,24	3,02	5,86	3,02	0,09
		yuqori	8,59	3,62	7,01	3,62	0,05	8,24	1,88	6,39	1,88	0,04
10	Nazokatlilik	quyi	1,27	3,58	1,10	3,58	0,01	1,43	2,12	1,03	2,12	0,01
		o‘rta	4,63	3,11	5,86	3,11	0,05	5,11	2,53	5,92	2,53	0,03
		yuqori	8,22	3,89	6,08	3,89	0,08	7,91	1,53	6,09	1,53	0,05

Izoh: quyi (1-2 ball), o‘rta (3-6 ball), yuqori (7-10 ball).

M – O‘rtacha arifmetik qiymat. S – Standart og‘ish

2-jadval.

Qo‘riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligi bilan ijtimoiy-psixologik kompetentligi umumiy ko‘rsatkichlari orasidagi korrelyatsion bog‘lanish natijalari (n=260)

Omillar		Kasbiy kompetentlik («Psixodiagnostik test» metodikasi bo‘yicha)									
		Nevrotizm	Psixotizm	Depressiya	Vijdonlilik	Turg‘unlashganlik	Umumiy faollik	Tobelik	Muomalaga kirishimlilik	Estetik taassurotchanlik	Nazokatlilik
Ijtimoiy-psixologik	Insonlarni tushunish	0,219	0,106	-0,281	0,462	0,597*	0,311	0,232	0,679*	0,585*	0,571*
	Vaziyatlar ni tushunish	0,239	-0,416	0,143	0,431	0,431	0,159	0,116	0,573*	0,2091	0,209
	Uddaburonlik	0,190	-0,037	0,136	0,259	0,407	0,690*	-0,043	0,23	0,203	0,102
	Axloqiy	0,387	0,102	-0,318	0,571*	0,320	0,187	0,362	0,418	0,336	0,420

ustanovkalar										
Muvaffaqiyatga erishganlik motivatsiyasi	0,401	-0,013	0,019	0,400	0,239	0,569*	-0,218	0,209	0,119	0,112
Emotsional barqarorlik	0,523*	-0,233	0,078	0,526*	0,469	0,207	-0,108	0,189	-0,108	0,356
Imidj	0,368	0,230	0,104	0,266	0,482	0,168	0,223	0,201	0,102	0,706*
Sotsial psixologik kompetentlik	0,211	0,201	-0,155	0,434	0,466	0,401	0,186	0,701*	0,301	0,466
Verbal kompetentlik	0,402	0,125	-0,154	0,398	0,487	0,201	0,109	0,609*	0,203	0,387
Operativ ijtimoiy-psixologik kompetentlik	0,561*	0,231	0,060	0,160	-0,102	0,642*	0,407	0,203	0,408	0,197
Ego kompetentlik	0,173	0,603*	0,412	0,435	0,228	0,204	-0,109	0,312	0,404	0,509*
Kommunikativ kompetentlik	0,492	0,152	0,149	0,247	0,395	0,298	0,105	0,708*	0,208	0,395
Ishonchlilik	0,468	0,116	0,159	0,746**	0,512*	0,132	0,103	0,459	0,102	0,312
Barqaror insoniy munosabatlilar	0,573*	0,103	-0,109	0,585*	0,432	0,473	0,109	0,608*	-0,109	0,496
Shaxslilik kommunikativ imkoniyati	0,478	0,236	-0,189	0,241	0,208	0,089	0,122	0,587*	0,204	0,301

* $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$

Olib borilgan trening mashg'uloti natijasida aniqlovchi tajribada qo'lga kiritilgan natijalarning ijobiy tomonga o'sganligini ko'rishimiz mumkin. Nazorat tajribasidan olingan ma'lumotardan ko'rinib turibdiki, qo'riqlash xizmati xodimlarining kasbiy kompetentligi bilan ijtimoiy-psixologik kompetentligi ko'rsatkichlarining ijobiy shakllanayotganligini belgilovchi bir qancha statistik ahamiyatga ega bo'lgan alomatlar o'rtasidagi korrelyatsion bog'liqlikda o'z aksini topgan. qo'riqlash xizmati xodimlaridagi bunday ijtimoiy-psixologik imkoniyatning mavjudligi kasbiy faoliyatni to'g'ri tashkil qiluvchi omillardan biri sifatida xizmat qiladi. Natijada qo'riqlash xizmati xodimlari faoliyat jarayonida vujudga kelishi mumkin bo'lgan turli nizoli holatlar va o'zaro ziddiyatlarni bartaraf etish qobiliyatiga ega bo'lishi hamda samarali faoliyat ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Qo'riqlash xizmati xodimlarining ijtimoiy-psixologik kompetentligi bilan kasbiy kompetentligi namoyon etilishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini o'zaro bog'lovchi jihatlarga e'tibor qaratadigan bo'lsak, ularda insonlarni tushunish bilan turg'unlashganlik ($r=0,597$, $p \leq 0,05$), muomalaga kirishimlilik ($r=0,679$, $p \leq 0,01$), estetik taassurotchanlik ($r=0,585$, $p \leq 0,05$), nazokatlilik ($r=0,571$, $p \leq 0,01$) omillari, vaziyatlarni tushunish bilan muomalaga kirishimlilik ($r=0,573$, $p \leq 0,05$) omili, uddaburonlik bilan umumiy faollik ($r=0,690$, $p \leq 0,05$) omili, axloqiy ustanovkalar bilan vijdonlilik ($r=0,571$, $p \leq 0,05$), omili, muvaffaqiyatga erishganlik motivatsiyasi bilan umumiy faollik ($r=0,569$, $p \leq 0,05$) omili, emotsional barqarorlik bilan nevrozizm ($r=0,569$, $p \leq 0,05$), Vijdonlilik ($r=0,526$, $p \leq 0,05$) omili, imidj bilan nazokatlilik ($r=0,706$, $p \leq 0,01$) omili, sotsial psixologik kompetentlik bilan muomalaga kirishimlilik ($r=0,701$, $p \leq 0,01$) omili, verbal kompetentlik bilan muomalaga kirishimlilik ($r=0,609$, $p \leq 0,05$) omili, operativ ijtimoiy-psixologik kompetentlik bilan nevrozizm ($r=0,561$, $p \leq 0,05$),

umumiy faollik ($r=0,642$, $p\leq 0,05$) omillari, ego kompetentlik bilan nevrozizm ($r=0,603$, $p\leq 0,05$), nazokatlilik ($r=0,509$, $p\leq 0,05$) omillari, kommunikativ kompetentlik bilan muomalaga kirishimlilik ($r=0,708$, $p\leq 0,01$), omili, ishonchlilik bilan vijdonlilik ($r=0,746$, $p\leq 0,01$), turg'unlashganlik ($r=0,512$, $p\leq 0,05$) omillari, barqaror insoniy munosabatlar bilan vijdonlilik ($r=0,573$, $p\leq 0,01$), vijdonlilik ($r=0,585$, $p\leq 0,05$), muomalaga kirishimlilik ($r=0,608$, $p\leq 0,05$) omillari, shaxslilik kommunikativ imkoniyati bilan muomalaga kirishimlilik ($r=0,587$, $p\leq 0,05$) omili bilan ijobiy korrelyatsiya berganligi qo'riqlash xizmati xodimlarining kasbiy faoliyat samaradorligiga xizmat qilishi bilan ahamiyatli ekanligini qayd qilish lozim (2-jadval).

Xulosa.

«Qo'riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligi namoyon etilishi va rivojlanishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari» mavzusidagi ish bo'yicha olib borgan tadqiqotimiz natijasida quyidagi xulosalar taqdim etildi:

1. Qo'riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligini nazariy-metodologik tahlili shuni ko'rsatdiki, bugungi kunda qo'riqlash xizmati xodimlarida kasbiy kompetentlik omillarini shakllanishini tadqiq qilish va baholash mezonlari yetarli darajada ishlab chiqilmagan.

2. Qo'riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligi namoyon etilishi va rivojlanishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini tadqiq qilishning psixodiagnostik va psixokorreksion metodlarini to'g'ri tanlash kasbiy faoliyat samaradorligini muvaffaqiyatli kechishini ta'minlanishiga olib keladi.

3. Qo'riqlash xizmati xodimlaridagi kasbiy kompetentlik ko'rsatkichlarining namoyon etilishi va rivojlanishi muayyan darajada shaxs tiplari, faoliyat davomiyligi xususiyatlari bilan bog'liq bo'ladi.

4. Qo'riqlash xizmati xodimlarining kasbiy, ijtimoiy-psixologik va kommunikativ kompetentligi ko'rsatkichlari o'rtasida muayyan darajadagi korrelyatsion bog'liqliklarning mavjudligi mazkur kompetentlik mezonlari haqida ilmiy tasavvurlarni shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

5. Qo'riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligi ko'rsatkichlarini V.A.Melnikov, L.Ya.Yampolskiylarning uslubi bo'yicha 10 ta mezon (nevrozizm, psixotizm, depressiya, vijdonlilik, turg'unlashganlik, umumiy faollik, tobelik, muomalaga kirishimlilik, estetik taassurotchanlik, nazokatlilik), Kunitsina uslubi bo'yicha o'n to'rtta mezon (insonlarni tushunish, vaziyatlarni tushunish, uddaburonlik, axloqiy ustanovkalar, muvaffaqiyatga erishganlik motivatsiyasi, emotsional barqarorlik, imidj, sotsial kompetentlik, verbal kompetentlik, operativ kompetentlik, egokompetentlik, kommunikativ kompetentlik, ishonchlilik, barqaror insoniy munosabatlar), Xoll uslubi bo'yicha beshta mezon (emotsional bilimdonlik, empatiya, o'zga inson kechinmalarini sezish, o'z-o'zini rag'batlantirish, o'z emotsiyasini boshqarish), G.M.Manuylov V.V.Kozlov M.P.Fetiskin uslubi bo'yicha 7 ta mezon (muloqotchan-muloqotga kirishishga qiynaladigan, mantiqiy fikrlaydigan-zaif fikrlaydigan, barqaror-berqaror, optimizm-pessimizm, ijodiy tafakkuri rivojlangan-realist, o'zini nazorat qila oladigan-nazoratda qiyinchilikka uchraydigan) asosida baholash va tadqiq qilish mumkin.

6. Qo'riqlash xizmati xodimlarining kasbiy savodxonligini shaxslilik sifatlariga bog'liqligiga ko'ra mustaqil, realistlik fikrlashni kognitiv, ijodiy tafakkur omillarini integratsiyalash orqali ularda kasbiy hamda kommunikativ kompetentlikni uyg'un holda rivojlantirish mumkin.

7. Qo'riqlash xizmati xodimining kommunikativ kompetentlik, kasbiy faoliyatiga doir ijtimoiy-psixologik bilimlar diapazoni va ijtimoiy-psixologik kompetentlik ko'rsatkichlarining muhimligiga ko'ra psixodiagnostik metodlarni qo'llashda hissiy-irodaviy, kognitiv va kommunikativ motivatsiya imkoniyatlarini takomillashtirishga qaratilgan psixotexnikalar kombinatsiyasini qo'llash orqali kasbiy kompetentligini rivojlantirishga erishiladi.

8. Psixotrening dasturidan avvalgi va keyingi natijalarning statistik jihatdan qiyosiy tahlili insonlarni tushunish, axloqiy ustanovkalar, muvaffaqiyat motivatsiyasi, emotsional barqarorlik, imidj va kommunikativ kompetentlik omillari bo'yicha muayyan darajadagi ijobiy natijalarga erishish mumkinligini ko'rsatdi.

Tadqiqot natijalari hamda ular asosida shakllantirilgan umumiy xulosalar quyidagi amaliy tavsiyalarni taklif etish imkonini beradi:

1. Tadqiqotimizda aniqlanganidek, qo'riqlash xizmati xodimlari faoliyatida kasbiy kompetentlik omillarini rivojlantirish uzoq davom etadigan jarayondir. Ayni paytda, bugungi kunda dunyoda sodir bo'layotgan ijtimoiy-siyosiy voqealar va huquq-tartibot tizimidagi o'zgarishlar davrida bo'lg'usi qo'riqlash xizmati xodimlarini kasbiy kompetentligini oliy o'quv yurtlarining bakalavriat bosqichlaridayoq shakllantirish zarur. Ularni nafaqat maxsus bilim, ko'nikma va malakalar bilan qurollantirish, balki, professional kompetentlikning psixologik komponentlarini rivojlantirishga qaratilgan dasturlar bilan ham tanishtirib borish tavsiya etiladi.

2. Qo'riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligini shakllantirish uchun qo'riqlash xizmati xodimlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish kurslari o'quv dasturlariga o'zgartirishlar kiritish va ularning faoliyat davomiyligiga qarab kasbiy kompetentlik darajasini diagnostika qilib borish lozim.

3. Xodimlarni ahloqiy-ruhiy qo‘llab-quvvatlashda psixodiagnostik, psixoprofilaktik va psixokorreksion ishlarni amalga oshirishda ularning hissiy-irodaviy, kognitiv va kommunikativ motivatsiya imkoniyatlarini inobatga olish lozim.

4. «Xodimbay» ishlash tizimi asosida aniqlangan oilaviy kelishmovshiliklar; oilasidagi muhit nosog‘lom va oilaviy janjalkashligi bo‘yicha xavf guruhiga kiritilgan har bir xodim hamda uning oila a‘zolari bilan alohida «xodimbay» ishlash, «xodimbay» ishlash tizimi asosida har bir xodimning yashash sharoiti, shuningdek, turmush o‘rtog‘i va farzandlari bilan psixologik suhbatlar o‘tkazilib, ularning psixologik holati hamda oiladagi ruhiy muhit, shu bilan birga, oila a‘zolari o‘rtasidagi munosabatlarni o‘rganish asosida ularga psixologik xizmat ko‘rsatish lozim.

5. Qo‘riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligini empirik jihatdan o‘rganish jarayonida V.A.Melnikov, L.Ya.Yampolskiylarning «Psixodiagnostik test» metodikasi, V.N.Kunitsinaning ijtimoiy-psixologik kompetentlikni baholashga mo‘ljallangan «Koskom» metodikasi, G.M.Manuylov, V.V.Kozlov M.P.Fetiskinlarning «Kommunikativ ijtimoiy kompetentlik diagnostikasi» testi, N.Xollning «Emotsional intellektni aniqlash» testi va qo‘riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligini baholashga mo‘ljallangan ijtimoiy-psixologik so‘rovnomalar imkoniyatlaridan unumli foydalanish va shu asosda ularga psixologik xizmat ko‘rsatish uslubini takomillashtirish maqsadga muvofiq.

5. Biz tomonimizdan qo‘riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligining namoyon etilishi va rivojlanishi yuzasidan to‘plangan nazariy va empirik ma‘lumotlar «Yuridik psixologiya», «Eksperimental psixologiya», «Testologiya», «Umumiy psixodiagnostika», «Huquq-tartibot organlariga psixologik xizmat» kabi fanlarda qo‘shimcha manba sifatida foydalanilishi maqsadga muvofiq.

6. Qo‘riqlash xizmati xodimlarining kasbiy kompetentligi, uning namoyon etilishi, omillari, mexanizmlari va shakllantirish usullari haqida seminar-treninglar, davra suhbatlarini muntazam ravishda tashkil etib borish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, ushbu muammo yuzasidan qo‘llanmalar chop etish va amaliy tavsiyalar berib borish, qo‘riqlash xizmati xodimlarining kasbiy kompetentligini rivojlantirib, faoliyat samaradorligini oshishiga xizmat qiladi.

Adabiyotlar:

11. Maxmudova Z.M., Olimov L.Ya. O‘smirlarda ekstremal vaziyatlarda psixologik himoya mexanizmlarini shakllantirish. Monografiya. “Buxoro viloyat bosmaxonasi MChJ” nashriyoti. Buxoro. 2021. -B. 160.

12. Maxmudova Z.M., Olimov L.Ya. Psychodiagnosics. O‘quv qo‘llanma. “Turon zamin ziyo” nashriyoti. Toshkent 2014. -B. 298.

13. Olimov L.Ya. Psixodiagnostika va psixometrika asoslari. Darslik. “Durdona” nashriyoti. Buxoro. 2021. -B. 747.

14. Olimov L.Ya. Umumiy psixodiagnostika. “Durdona” nashriyoti. Buxoro. 2020. -B. 1103.

15. Olimov L.Ya., Maxmudova Z.M.. Psixodiagnostika va eksperimental psixologiya. o‘quv qo‘llanma. “Turon zamin ziyo” nashriyoti. T. 2020. -B. 820.

16. Olimov L.Ya., Nazarov A.M.. Xulqi o‘gishgan bolalar psixologiyasi. O‘quv qo‘llanma. “Tafakkur avlodi” nashriyoti. Buxoro. 2020. -B. 490.

17. Olimov L.Ya., Bahronova M.O‘.O‘smirlar ma‘naviyatini shakllantirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. Science and education. Scientific journal. Volume 3, issue 3. March 2022 407-413 p.

18. Maxmudova Z.M., Olimov L.Ya. O‘smirlarda ekstremal vaziyatlarda psixologik himoya mexanizmlarini shakllantirish. Monografiya. “Buxoro viloyat bosmaxonasi MChJ” nashriyoti. Buxoro. 2021. -B. 160.

19. Maxmudova Z.M., Olimov L.Ya. Psychodiagnosics. O‘quv qo‘llanma. “Turon zamin ziyo” nashriyoti. Toshkent 2014. -B. 298.

20. Olimov L.Ya. Psixodiagnostika va psixometrika asoslari. Darslik. “Durdona” nashriyoti. Buxoro. 2021. -B. 747.

21. Olimov L.Ya. Umumiy psixodiagnostika. “Durdona” nashriyoti. Buxoro. 2020. -B. 1103.

22. Olimov L.Ya., Maxmudova Z.M.. Psixodiagnostika va eksperimental psixologiya. o‘quv qo‘llanma. “Turon zamin ziyo” nashriyoti. T. 2020. -B. 820.

23. Olimov L.Ya., Nazarov A.M.. Xulqi o‘gishgan bolalar psixologiyasi. O‘quv qo‘llanma. “Tafakkur avlodi” nashriyoti. Buxoro. 2020. -B. 490.

24. Olimov L.Ya., M.B.Rasulova. O‘smir shaxsi shakllanishida ahloqiy normalarning ijtimoiypsixologik ahamiyati. Science and education. Scientific journal. Volume 3, issue 3. March 2022 675-683 p.

25. Olimov L.Ya., Maxmudova Z.M. Ekstremal vaziyatlarda koping xulq-atvor va strategiyalar namoyon bo‘lishining ijtimoiy psixologik xususiyatlari. Psixologiya ilmiy jurnali. 2021 yil, 3 son 98-106 b.
26. Olimov L.Ya., Maxmudova Z.M. O‘smirlarda psixologik himoya mexanizmlarining namoyon bo‘lishining o‘ziga xosligi. Psixologiya ilmiy jurnali. 2021 yil, 4 son 103-112 b.
27. Olimov L.Ya., Maxmudova Z.M. Psixologicheskie mexanizmi deviantnogo povedeniya. Psixologiya XXI veka. Yaroslavl., 2020. –S. 125-127.
28. Olimov L.Ya., Maxmudova Z.M. Stressli vaziyatlarda psixologik himoya mexanizmlari va koping xulq-atvor namoyon bo‘lishining ijtimoiy psixologik xususiyatlari. Psixologiya. Uchrediteli: Buxarskiy gosudarstvenniy universitet, 31-38.
29. Olimov L.Ya., Maxmudova Z.M. Stressli vaziyatlarda psixologik himoya mexanizmlari va koping xulq-atvor namoyon bo‘lishining ijtimoiy psixologik xususiyatlari: stressli vaziyatlarda psixologik himoya mexanizmlari. Psixologiya ilmiy jurnali. 2020 yil, 4 son 109-115 b.

**“PEDAGOGIK MAHORAT” JURNALI UCHUN MAQOLALARNI
RASMIYLASHTIRISH TALABLARI**

“PEDAGOGIK MAHORAT” ilmiy jurnali mualliflari diqqatiga!

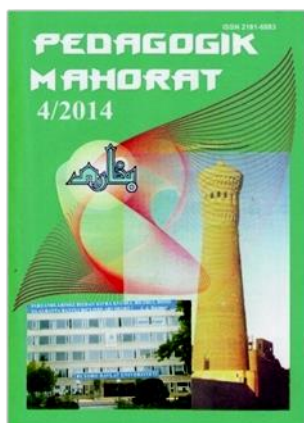
1. “PEDAGOGIK MAHORAT” ilmiy jurnali ilmiy maqolalarni o‘zbek, rus va ingliz tillarida chop etadi.
2. E‘lon qilinadigan maqolalarga bo‘lgan asosiy talablar:
 - ✓ ishning dolzarbligi va ilmiy yangiligi;
 - ✓ maqolaning hajmi: adabiyotlar ro‘yxati, chizma va jadvallar inobatga olingan holatda 4-8 betgacha;
 - ✓ maqola nomi, annotatsiya (80-90 ta so‘z) va tayanch so‘zlar (8-10 ta) ingliz, o‘zbek va rus tillarida keltiriladi.
3. Maqola boshida UDK (udc.online internet saytidan olishingiz mumkin), mavzu, muallifning F.I.O. (to‘liq yozilishi kerak), mualliflar bir nechta bo‘lsa, ularning har biri haqida to‘liq ma‘lumotlar berilishi shart, tashkilot, shahar, mamlakat, muallifning e-maili ko‘rsatiladi. Matnda kirish qismi, tadqiqot obyekti va qo‘llanilgan metodlar, olingan natijalar va ularning tahlili, xulosa, adabiyotlar ro‘yxati, albatta, keltiriladi. Maqolada keyingi 10-15 yilda e‘lon qilingan adabiyotlarga havola qilinishi tavsiya etiladi.
4. Matn uchun: Microsoft Word; Times New Roman, 11 shrift, maqola nomi bosh harflarda, interval 1,0; abzas 1,0 sm, yuqori va pastki tomon 2 sm, chap va o‘ng tomon 2 sm.
5. Agar maqolaga rasm, jadval, diagramma, sxema, chizma, turli grafik belgilar kiritilgan bo‘lsa, ular aniq va ravshan tasvirlanishi, qisqartmalarning to‘liq izohi yozilishi lozim. Formulalar matnga maxsus kompyuter dasturlarida kiritilishi kerak.
6. Iqtibos olingan yoki foydalanilgan adabiyot satr osti izohi tarzida emas, balki maqola oxirida asosiy matndagi ketma-ketligi asosida umumiy ro‘yxatda ko‘rsatiladi. Matn ichidagi ko‘chirmadan so‘ng iqtibos olingan asarning ro‘yxatdagi tartib raqami va sahifasi kvadrat qavs ichida beriladi. Bu o‘rinda kitob, to‘plam, monografiyalar uchun mualliflarning ism-familialari, manbaning to‘liq nomi, nashr ko‘rsatkichi (shahar, nashriyot va nashr yili) ko‘rsatiladi. Jurnal maqolalari va boshqa davriy nashrlar uchun mualliflarning ism-familialari, maqola nomi, jurnal nomi, yili va soni, sahifa nomeri ko‘rsatiladi.
7. Maqola matni kamida 70-80 % muallifning shaxsiy izlanishlari natijasiga asoslanishi lozim. Topshirilgan maqolalar “Antiplagiat” tizimi yordamida tekshiriladi.
8. Tahririyatga taqdim qilingan maqolalar tahririyat tomonidan taqrizga beriladi. Maqola taqrizdan qaytgach, agar zarur bo‘lsa, barcha savol va e‘tirozlar bo‘yicha muallifga qayta ishlash uchun taqdim etiladi. Maqola nusxalari qaytarilmaydi.
9. Tahririyat maqolani taqrizga yuboradi, taqriz ijobiy bo‘lsa maqola jurnalda chop etish uchun qabul qilinadi. Jurnalda anjuman tezislari va ma‘ruzalari chop etilmaydi. **E‘lon qilingan materiallarning haqqoniyligiga va ko‘chirilmaganligiga shaxsan muallif javobgardir.**
10. Tahririyat maqolaga ayrim kichik o‘zgartirishlarni kiritishi mumkin. Yuqoridagi talablarga javob bermaydigan maqolalar tahririyat tomonidan ko‘rib chiqilmaydi va muallifga qaytarilmaydi.
11. Ijobiy taqriz berilgan maqola tahririyat tomonidan qabul qilingan sanaladi. Jurnal tahririyati maqola matnini qisqartirish va unga tahririy o‘zgartirishlar kiritishga haqlidir.
12. Yuqoridagi talablarga javob bermaydigan maqolalar tahririyat tomonidan qabul qilinmaydi va ko‘rib chiqilmaydi.

Manzil: O‘zbekiston Respublikasi, Buxoro viloyati, 200117, Buxoro shahri, M.Iqbol ko‘chasi, 11-uy, bosh bino, 2-qavat, 219-xona.

Web site: www.buxdu.uz

E-mail: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

Telegram raqami: +998 (94) 837-18-38.

Buxoro davlat universiteti muassisligidagi
“PEDAGOGIK MAHORAT”
ilmiy-nazariy va metodik jurnali
barcha ta’lim muassasalarini
hamkorlikka chorlaydi.

Pedagoglarning sevimli nashriga aylanib ulgurgan “Pedagogik mahorat” jurnali maktab, kollej, institut va universitet pedagogik jamoasiga muhim qo‘llanma sifatida xizmat qilishi shubhasiz.

Mualliflar uchun eslatib o‘tamiz, maqola qo‘lyozmalari universitet tahririy-nashriyot bo‘limida qabul qilinadi.

Manzilimiz: Buxoro shahri, M.Iqbol ko‘chasi 11-uy
Buxoro davlat universiteti, 1-bino 2-qavat, 219-xona

Tahririyat rekvizitlari:

Moliya vazirligi g‘aznachiligi

23402000300100001010

MB BB XKKM Toshkent sh. MFO 00014 INN 201504275

BuxDU 400110860064017094100079001

Pedagogik mahorat: rivojlanamiz va rivojlantiramiz!

<p>PEDAGOGIK MAHORAT</p> <p>Ilmiy-nazariy va metodik jurnal</p> <p>2023-yil 11-son (98)</p> <p>2001-yil iyul oyidan chiqqan boshlagan.</p> <p>OBUNA INDEKSI: 3070</p>	<p>Buxoro davlat universiteti nashri</p> <p>Jurnal oliy o‘quv yurtlarining professor-o‘qituvchilari, ilmiy tadqiqotchilar, ilmiy xodimlar, magistrantlar, talabalar, akademik litsey va kasb-hunar kollejlari hamda maktab o‘qituvchilari, shuningdek, keng ommaga mo‘ljallangan.</p> <p>Jurnalda nazariy, ilmiy-metodik, muammoli maqolalar, fan va texnikaga oid yangiliklar, turli xabarlar chop etiladi.</p> <p>Nashr uchun mas’ul: Nigora SAYFULLAYEVA Muharrir: Mexrigiyo SHIRINOVA Musahhih: Sarvinoz RAXIMOVA</p>	<p>Jurnal tahririyat kompyuterida sahifalandi. Chop etish sifati uchun bosmaxona javobgar.</p> <p>Bosishga ruxsat etildi 30.08.2023 Bosmaxonaga topshirish vaqti 31.08.2023 Qog‘oz bichimi: 60x84. 1/8 Tezkor bosma usulda bosildi. Shartli bosma tabog‘i – 20,6 Adadi – 100 nusxa Buyurtma № 21 Bahosi kelishilgan narxda.</p> <p>“Sadriddin Salim Buxoriy” MCHJ bosmaxonasida chop etildi. Bosmaxona manzili: Buxoro shahri M.Iqbol ko‘chasi 11-uy.</p>
--	--	---